

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії і спеціальних методик

Кваліфікаційна робота магістра

з теми:

**«ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СЛОВНИКА ІМЕННИКІВ, ЩО
ПОЗНАЧАЮТЬ ЧАСТИНУ ВІД ЦІЛОГО У ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ
НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ»**

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала здобувачка 2 курсу групи SoL3-M23z

ОП Спеціальна освіта (Логопедія)

спеціальності 016 Спеціальна освіта

спеціалізації 016.01 Логопедія

Лариса МУШИНСЬКА

Керівник: **Наталія ГАВРИЛОВА**, кандидат

психологічних наук, професор кафедри логопедії та
спеціальних методик

Рецензент:

Кам'янець-Подільський, 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
 РОЗДІЛ I. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СЛОВНИКА ІМЕННИКІВ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	6
1.1. Нормотиповий розвиток словника іменників у дітей дошкільного віку.....	6
1.2. Розвиток словника іменників у дітей із загальним недорозвитком мовлення	15
1.3. Методи формування словника іменників у дітей	26
Висновки до першого розділу	35
 РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ СЛОВНИКА ІМЕННИКІВ, ЩО ПОЗНАЧАЮТЬ ЧАСТИНУ ВІД ЦІЛОГО ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОЛЕННЯ II РІВНЯ	37
2.1. Методика дослідження словника іменників, що позначають частину від 7цілого у дітей із загальним недорозвитком мовлення.....	37
2.2. Аналіз результатів дослідження	46
2.3. Особливості формування словника іменників, що позначають частину від цілого дітей із загальним недорозвитком мовлення II рівня.....	52
Висновки до другого розділу	60
 ВИСНОВКИ	63
 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66
 ДОДАТКИ	73

ВСТУП

Актуальність теми. Швидкий розвиток сфери наукових знань, сучасних технологій, та нових досліджень в галузі лінгвістики, нейролінгвістики, дошкільної логопедії вимагають, уточнення, переоцінки, переусвідомлення підходів, принципів логопедичного впливу при роботі з дітьми з порушенням мовленнєвого розвитку (надалі ПМР) дошкільного віку.

Дослідження науковців (О. Бєлової, С. Коноплястої, Є. Соботович, О. Ткач, Л. Трофименко та ін.) доводять, що у дітей з загальним недорозвиненням мовлення (надалі ЗНМ) лексична сторона мовлення формується зі значними труднощами, що відповідно впливає на можливість таких дітей до легкої комунікації, соціальної адаптації та подальшого розвитку мовлення.

Як вказують науковці (І. Мартиненко, О. Мілевська, Ю. Рібцун, Є. Соботович, В. Тарасун, О. Ткач, М. Шеремет та ін.) розвиток мовлення у дітей із ЗНМ є актуальною проблемою. Для логопедії та педагогіки, адже діти не завжди правильно вживають слова, не повністю розуміють їх значення, не завжди можуть чітко висловити свої думки, а це в свою чергу стає певним бар'єром для їх гармонійного розвитку. Нами обрана тема особливості формування словника іменників, що позначають частину від цілого, у дітей з ЗНМ дошкільного віку, оскільки саме цей аспект проблеми вивчений недостатньо глибоко. Розуміння особливостей розвитку словника слів, що позначають частину від цілого у дітей із ЗНМ, допоможе розробити більш ефективні методи, що активізують процес їх засвоєння. Це, в свою чергу, сприятиме покращенню мовленнєвих навичок у дошкільників із ЗНМ в цілому.

Таким чином, актуальність дослідження обумовлена важливістю розкриття особливостей мовленнєвого розвитку словника іменників у дітей із ПМР та необхідністю створення ефективних підходів логопедичного впливу, що зможе покращити рівень мовлення та комунікативні здібності таких дітей.

Мета роботи: визначення і формування загальної характеристики словника слів, що позначають частину від цілого у дітей дошкільного віку із

ЗНМ III рівня, його відповідності вимогам програми розвитку мовлення закладу дошкільної освіти, опис методики формування такої лексики, процесу та ефективності засвоєння словника іменників, що позначають частину від цілого дітьми із загальним недорозвитком мовлення.

Завдання дослідження:

1. **Проаналізувавши** науково-теоретичні джерела визначити рівень вивченості проблеми формування словника іменників, що позначають частину від цілого.

2. Здійснивши аналіз державних документів та навчальних програм для закладів дошкільної освіти, визначити зміст та методику дослідження словника іменників, що позначають частину від цілого у дітей з ЗНМ дошкільного віку.

3. Експериментально вивчити особливості формування словника іменників, що позначають частину від цілого у дітей з загальним недорозвиненням мовлення, та відповідність цього словника вимогам програми дошкільного закладу.

4. Описати методику впливу на формування словника іменників, що позначають частину від цілого у дітей з ЗНМ.

Об'єкт дослідження – процес формування словника іменників, що позначають частину від цілого у дітей з загальним недорозвиненням мовлення.

Предмет дослідження – особливості формування словника іменників, що позначають частину від цілого у дітей з загальним недорозвиненням мовлення.

Методи дослідження.

- Теоретичні: аналіз наукової літератури та результатів практичних досліджень даної теми, узагальнення та систематизація отриманої інформації.
- Емпіричні: бесіда, спостереження, експеримент.
- Статистичні – кількісний та якісний аналіз результатів експериментального дослідження.

Теоретичне значення одержаних результатів. Охарактеризовано формування словника іменників у дітей з базовим розвитком та з загальним недорозвиненням мовлення. Визначено та охарактеризовано зміст, етапи,

напрямки, засоби, прийоми та методи формування словника іменників, що позначають частину від цілого у дітей з ЗНМ дошкільного віку.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути корисними для логопедів, дефектологів та педагогів, що працюють з дітьми із мовленнєвими порушеннями, що дозволяють глибше зрозуміти механізми формування словника та сприяти вибору найбільш ефективних засобів логопедичного впливу.

Експериментальна база дослідження. Заклад дошкільної освіти №791 (ясла-садок) Дарницького району м. Києва.

Загальна кількість дітей, що взяли участь в дослідженні - 18, віком від 4 до 5 років, з них 9 дітей загального розвитку та 9 дітей з порушенням мовлення.

Апробація роботи:

Структура та обсяг роботи складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження питання формування словника іменників частина від цілого у дітей дошкільного віку з порушенням мовлення були встановлені наступні висновки:

1. Аналізуючи науково-теоретичні джерела з питання формування словника іменників, що позначають частину від цілого у дітей дошкільного віку з ЗНМ з'ясовано, що у дітей ці лексичні складові є важливою частиною мовлення загалом.

Виявлено, що найперше діти починають розпізнавати і використовувати слова, що позначають частину від цілого на позначення частин тіла. Ці слова з'являються разом з усвідомленням частин власного тіла. Розширення слів, що позначають частину від цілого відбувається в міру розвитку предметно-маніпулятивної діяльності (використовують терміни, що описують частини предметів і об'єктів з якими виконують певні дії). Далі діти вчаться розуміти та використовувати слова, що вказують на частину від цілого через контекст.

Діти завдяки активному розвитку мовлення після чотирьох років краще починають засвоювати як фізичні частини, так і абстрактні, наприклад, «середина» чи «кінець» чогось.

З'ясовано, що розуміння частин від цілого пов'язане з розвитком когнітивних навичок, таких як категоризація і абстрагування. Також для розвитку цього словника важливим є культурно-соціальний вплив та сімейне виховання.

Вагомо зазначити, що ці слова стають важливою передумовою вивчення таких навчальних предметів у школі як математики, біологія, історія, ін.

Визначено, що розвиток словника іменників, що позначають частини від цілого у дітей із ЗНМ відбувається із запізненням.

З'ясовано, що у дошкільній педагогіці приділяють увагу формуванню слів, що позначають частину від цілого. Описані різні методи і стратегії для

підтримки розвитку словникового запасу, що включає іменники, які позначають частини від цілого: візуальні підтримки - використання карток із зображеннями частин предметів може допомогти дітям краще запам'ятовувати і розуміти ці терміни; ігрові ситуації, як використання термінів у іграх і навчальних заняттях; у процесі читання книг і розповідей, що містять ці слова, тощо. З'ясовано, що для формування у дітей із ЗНМ розуміння, уміння називати та адекватно застосовувати слова, що позначають частину від цілого спеціальна методика розроблена не була.

2. На підставі аналізу державних документів та навчальних програм для закладів дошкільної освіти, нами було сформовано зміст діагностичної методики в основу якої покладено вимоги, щодо засвоєння слів, що позначають частину від цілого у період дошкільного віку.

Визначені слова була згруповані нами за тематикою: «Я та моє тіло», «Тварини: свійські та дикі», «Мешканці водойм», «Рослини», «Транспорт», «Частини предметів», «Частини посуду та побутових предметів», «Одяг». До визначеної для оцінки лексики був підібраний дидактичний матеріал.

Для вивчення та оцінки стану сформованості словника було розроблено та описано процедуру та визначено критерії оцінки якості виконання завдань (у їх основу покладено параметр самостійності), бальну оцінку. Для розподілу оцінки за рівнями були враховані вимоги, встановлені у Міжнародній класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я. Таким чином була визначена оцінка в балах, що вказувала рівень порушення засвоєння цього словника: легкого, помірного, важкого та глибокого.

Нами визначено, що іменники на позначення частини від цілого гірше засвоїли діти із ЗНМ, в порівнянні з дітьми загального розвитку, незважаючи на те, що дошкільники з ПМР додатково систематично отримували корекційно-розвиткову допомогу.

Виявлено, що діти загального розвитку у більшості (89 %) слова, що позначають частину від цілого засвоюють відповідно вимогам програми для

дошкільників, яка для нас була еталоном для визначення обсягу словника. При цьому в 11 % цих дітей виявлено незначні його порушення.

Поруч із цим у незначної кількості досліджених нами дітей з ПМР (22 %) виявлено помірне порушення словника іменників, що позначали частину від цілого, у решти 78 % рівень його порушення був незначним.

Нами з'ясовані теми, які були найлегші та найважчі для засвоєння дітьми обох груп.

Визначено, що у дітей із ЗНМ II рівня є максимальна готовність до ефективного засвоєння лексичного матеріалу з теми «Я та моє тіло». Інший матеріал для вивчення був для них досить складним. Саме тому нами було визначено цю тему як опорну для формування у дітей із ЗНМ II рівня дошкільного віку базового механізму, що сприятиме вивченню ними слів, що позначають частину від цілого.

3. У методику формування слів, що позначають частину від цілого увійшли вправи та ігри, що забезпечують формування у дітей із ЗНМ уміння складати-розкладати предмети на частини, дослідження тактильним способом предмета в цілому та його окремих деталей, шляхом виключення однієї деталі визначення яким чином буде виглядати предмет без неї, як це вплине на його функціональну придатність, яке призначення кожної частини предмета. У процесі проведення логопедичної роботи здійснювалася стимуляція вимови слів, що позначали предмет в цілому та його частини, стимулювали характеризувати призначення кожної частини предмета. Логопед також надавав в процесі навчання дітям дозовану допомогу, що сприяла правильній вимові дитиною слів.

Наш експеримент не був вичерпним і буде продовженим з метою формування знань про частини з яких складається предмет на базі тем «У світі тварин», «Меблі» та ін..

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андросова В.М. Мова символів жива – в ній звуки, букви і слова Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2006. 92 с.
2. Бадер В.І. Удосконалення мовленнєвого розвитку молодших школярів Педагогіка і психологія. 1998, №4. С.15-19
3. Базовий компонент дошкільної освіти України / Богуш А. М. та ін.; Київ, 2012. 26 с
4. Барищук Г.С. Мова наших дітей. Виправлення порушення звуковимови у дітей: Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2007. 64 с.
5. Березіна О.М., Павловська Т.О. Мовні ігри та забави: посіб. Тернопіль, 2002. 104 с
6. Білан О.І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». / за ред. О.В. Низковської. Тернопіль «Мандрівець», 2017 256с.
7. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови: підр. / за ред. А. М. Богуш. Київ, 2007. 542 с.
8. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2005. 720 с.
9. Богуш А. М., Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи : навчально-методичний посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2005. 256 с.
10. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Харків : Видавництво «Ранок», 2011. 176 с.
11. Богуш А. М. Мовленнєвий портрет п'ятирічної дитини. Дошкільне виховання. 2013. №7. С. 6 – 10.
12. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Монографія. 2-е видання. Київ : Видавничий дім «Слово», 2010. 374 с.
13. Выготский Л. С. Проблемы дефектологии. Москва: Просвещение, 1995. 527 с.

14. Гавриш Н. Розвиток мовлення та навчання дошкільнят рідної мови: мета і завдання. *Дошкільнє виховання*. 2003. №7. С. 24-26.
15. Гончаренко А. М. Розвиток мовленнєвої компетентності старших дошкільників: Навч.-метод. посіб. до Базової прогр. розв. дитини дошк. віку «Я у світі». Київ: Світич, 2009. 160 с.
16. Гончаренко А. М. Сучасний погляд на формування мовленнєвокомунікативної компетентності дошкільників. *Управління школою*. 2005. №22-24. С. 36-39.
17. Дитина: Програма розвитку дитини дошкільного віку / В.О. Огнев'юк та ін. Київ, МОН України, 2016. 304 с.
18. Докучина Т. О. Індивідуальний підхід до проведення дидактичних ігор з дітьми з особливими освітніми потребами. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*. 2017. Вип. № 9 (2). С. 56–64.
19. Кондукова С. В., Базима Н. В. Особливості застосування гри в системі дошкільного сенсорного виховання дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Корекційна педагогіка: вісник Української асоціації корекційних педагогів*. 2015. №1. С. 15–21.
20. Конопляста С. Ю., Сак Т. В. Логопсихологія. Київ, 2010. 293 с.
21. Кучерук О. А. Методи формування комунікативної компетентності в процесі дидактичного дискурсу. 2010. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/4578/>
22. Крутій К. Л. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Запоріжжя : ЛПКС, 2005. 208 с
23. Лебедева Н. Г. Формування зв'язного мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Практична психологія і логопедія*. 2003. № 1–2. С. 49-72.
24. Лепеха Л. П., Городиська М. Б Логопедичні ігри в корекційній роботі з дітьми із загальним недорозвиненням мовлення. Львів. Дрогобич: Посвіт, 2014. 76 с.

25. Лісова Т. В. Ігри в логокорекційній роботі з дітьми із загальним недорозвиненням мовлення. *Вісник Сковородинської академії молодих вчених*. 2019. С. 33–37
26. Логопедія / за ред. М.К. Шеремет. Київ.: Слово, 2017. 856 с.
27. Лонська О. Особливості розвитку словникового запасу у дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими порушеннями. *Актуальні питання розвитку особистості: сучасність, інновації, перспективи. Збірник наукових праць за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції*. 2024. Вид-во ЖДУ ім. І.Франка С. 211—214.
28. Мартиненко І. В. Особливості комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення : монографія. Київ : ДІА, 2016. 304 с.
29. Міжнародна класифікація функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я:/ Всесвітня організація охорони здоров'я. URL:https://uapt.org.ua/wp-content/uploads/docs/5210-preklad_mkf_dorosla_v_docx.pdf
30. Мірошніченко О., Бовсунівська Я. Логопедична робота з розвитку словника дітей дошкільного віку із порушеннями мовленнєвого розвитку. *Актуальні питання розвитку особистості: сучасність, інновації, перспективи*.: С. Збірник наук. праць за матеріалами II Міжнар.наук.-практ. конф.2024 р. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2024. С. 233–237.
31. Мовні ігри та вправи зі словом / за ред. В. Л. Сухар. Харків: Ранок, 2008. 176с.
32. Немикіна Л. Гра-змагання як метод корекції мовлення учнів. Робота з першокласниками які мають загальне недорозвинення мовлення. Початкова освіта. 2009. № 41. С. 9–10.
33. Особливості розвитку словника дітей дошкільного віку в нормі: веб-сайт URL: <https://vesnyanka.in.ua/особливості-розвитку-словника-дітей/> (Дата звернення: 15.06.2024).

34. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» / Андрієтти О. О. та ін.; Тернопіль, 2013. 104с.
35. Рібцун Ю. В. Дитина з порушеннями мовленнєвого розвитку. Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. с. 40.
36. Рібцун Ю. В. Звукові намистинки. Формування мовленнєвої полікомпетентності дошкільників : навч.-метод.посіб. Тернопіль: Мандрівець, 2015. 200с.
37. Рібцун Ю. В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ : програмно-методичний комплекс. Київ: Освіта України, 2015. С. 292.
38. Рібцун Ю. В. Професійний довідник учителя-логопеда дошкільного навчального закладу. Харків : Вид. група «Основа», 2013. 239 с.
39. Розвиток звукової культури мовлення дітей молодшого дошкільного віку / Упорядник В.Л. Сухар. Харків: Ранок, 2008. 80 с
40. Світ дитинства: комплексна освітня програма для дошкільних навчальних закладів / за ред. Л.В Батліної. Тернопіль: «Мандрівець», 2015. 200с.
41. Соботович Є. Ф. Вибрані праці з логопедії. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго. 2015. 308 с.
42. Соботович Є. Ф. Нормативні показники мовленнєвого розвитку дитини дошкільного віку. Дефектологія / за ред. Є.Ф. Соботович. Київ: *Актуальна освіта*, 2003. С. 15-19.
43. Соботович Є.Ф. Психолінгвістична періодизація мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Київ: *Актуальна освіта*, 2004. С. 7-35.
44. Структура і динаміка віку (Виготський Л.С.) <https://www.annadomina.com/studentam/pershodzherela/vigotskij/>
45. Тарасун В. В. Логодидактика : навч. посіб. Київ.: Видав. Дім «Слово», 2011. 392 с.
46. Тиндюк Н. Т. Педагогічні аспекти розвитку словника дітей дошкільного віку. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського*. 2014. Вип. 106. С. 145—148.

47. Тищенко В. Як навчити дитину правильно розмовляти: Від народження до 5 років: Поради батькам . Київ: Літера ЛТД, 2006. 128 с.
48. Ткач О.М. Базові категорії та властивості семантичного поля. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2011. Вип. 2. С. 250-258.
49. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ. Програмно-методичний комплекс . Київ : «Актуальна освіта», 2013. 108 с.
50. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ. Програмно-методичний комплекс / за ред. Є. Ф. Соботович. Київ : «Актуальна освіта», 2007. 120 с.
51. Трофименко Л. Трофименко Л. І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: монографія / Л. І. Трофименко. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – 104 с.
52. Трофименко Л.І. Діагностична характеристика лексичного розвитку дітей п'ятого року життя із ЗНМ. *Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наук. праць*: Вип. 1. Київ: Актуальна освіта, 2004. С. 61 – 76.
53. Трофименко Л. І. Формування орієнтування на слово як одиницю мови у дошкільників із ЗНМ. *Дефектологія*. №4. 2011 С. 35-38.
54. Трофименко Л. І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: монографія. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 104 с.
55. Трофименко Л. І. Засвоєння семантичної структури речення дітьми середнього дошкільного віку із ЗНМ. *Дефектологія*. 2004. №2 С. 23 – 26.
56. Хрестоматія з логопедії. / За ред. Шеремет М.К. К.: КНТ, 2006. 360 с.
57. Шеремет М. К. Особливості формування вищої форми передачі інформації. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Актуальні проблеми логопедії : зб. наук. праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. № 18. С. 291–293.

58. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років. / О.П. Аксьонова та ін.. Київ, 2019. 488 с.
59. Jean Artichison, *The Articulate Mammal*. The Academic Division of Unwin Hyman Ltd. 1998. 302 P.
60. Jerome Bruner. *Child's Talk: Learning to Use Language*. W. W. Norton & Company. 1985. 146 p.
61. Jean Piaget. *The Language and Thought of the Child*. London and New York. 1962. 294 p.
62. Thomas Scovel. *Psycholinguistics*. Oxford : Oxford University Press, 1998. 135 P.
63. Noam Chomsky. *Knowledge of Language: Its Nature, Origin, and Use*. Praeger. New York. 1986. 307 p.
64. Noam Chomsky. *Language and Mind*. Third edition. Cambridge University press. New York. 2006. 190 p.
65. Urbańczyk S. *Encyklopedia języka polskiego*. Zakład Narodowy im Ossolińskich. 1999. 178 s.
66. Brzezińska A., Zgólkowa H. O potrzebie badań frekwencyjnych nad słownictwem dzieci w wieku przedszkolnym. *Kwartalnik Pedagogiczny*. 1982. № 1, P. 81–89.
67. Renata Grzegorzczkova. «Kilka uwag o udziale zjawisk gramatycznych w tworzeniu językowego obrazu świata» *Rozprawy i analizy* 2018. s. 30 – 39
68. Szymanek B. CONSTRAINTS ON THE DERIVATION OF DOUBLE DIMINUTIVES IN POLISH AND UKRAINIAN. *Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk*. 2005. s. 91-110.
69. Brzezińska A., Zgólkowa H. O potrzebie badań frekwencyjnych nad słownictwem dzieci w wieku przedszkolnym, *Kwartalnik Pedagogiczny*, nr 1, 1982. s. 81-89.
70. Poradnik logopedyczny dla nauczycieli polonijnych pracujących z dziećmi w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym <http://www.ips.polonia.uw.edu.pl/wp-content/uploads/pdf/PoradnikLogopedyczny.pdf>

71. NORMA I ZABURZENIA KOMUNIKACJI JĘZYKOWEJ W
KONTEKŚCIE EDUKACYJNYM.

https://www.aps.edu.pl/media/3259110/norma_i_zaburzenia_e-book.pdf